

S3E3. Højgravid opdagelsesrejsende krydsede Atlanten i et vikingskib

Jeanette: Du sidder i et vikingskib, og du er på vej over Atlanten. Det er ikke det blå vand, som du kender fra film om ture over Atlanten, hvor det er nede, hvor det er varmt og rart nede mod Caribien. Nej, du er oppe nordpå, hvor det er koldt, gråt og voldsomt hav. Skibet knirker, det larmer, og vinden, den flår i sejlene, og du kan lugte tjære, og du kan lugte havet, som står som en meget våd og salt lugt i din næse. Alt ved dig er vådt. Dit tøj er vådt. Det er lavet af uld og skind, og kulden kryber ind. Selvom det ikke er frostvejr, så er kulden der hele tiden. Du kan næsten ikke føle dine fingerspidser. Og som om det ikke var nok, så er det begyndt at blæse op. For her på Nordatlanten ligger lavtrykkene i kø. Og havet begynder at rejse sig. Bølgerne bliver større og større. Din skipper er urolig, fordi nu kan det gå helt galt. Så han beder jer om at binde jer fast, så I ikke ryger overbord, for nu kan det blive voldsomt. Og foran dig, så tårner der sig en bølge op. Så stor, at du ikke kan se nogen himmel. Båden begynder at bevæge sig opad. Du holder fast, og du følger med og håber virkelig på det bedste. Vikinger er kendt for at kunne slås, drikke og plyndre. De er kendt som dem, der kæmper til sidste bloddråbe. De er barbariske, de er kampdygtige. Men de er også så meget andet. Faktisk ligner de os mennesker i dag, for de er nemlig også eventyrlystne. De vil udforske, besejre, eje og opdage nyt land. I dag ser vi, hvordan det nutidige rumkapløb buldrer af sted. Selv nutidens rigmænd som Elon Musk vil ud i rummet og prøve at udfordre grænserne for, hvor langt mennesket kan komme. Alle vil have magt og ejerskab over Mars, over stjernerne, ja over rummet generelt. Og hvorfor? Fordi vi ikke har mere på jorden, som vi kan opdage. Men det havde vikingerne. De sejlede de vildeste og længste strækninger i træbåde. Så spørger du mig, gjorde vikinger præcis det samme, som vi ønsker at gøre i dag, nemlig at finde ukendt terræn, som ingen har betrådt før. Velkommen til Varbergs Danmarkshistorier. Mit navn er Jeanette Varberg. Jeg er museumsinspektør, arkæolog og forfatter. Og i denne podcast vil jeg sammen med nogle af Danmarks dygtigste historikere, arkæologer og eksperter fortælle om de mest fascinerende ting i danmarkshistorien, som du skal kende for at forstå det samfund, som du lever i dag. Og denne sæson handler om vikinger. Du har jo nok lagt mærke til det, men sporene fra vikingerne er overalt: på din Stryhns leverpostej, dansk fodboldmerchandise, stoplyset i Århus, og ja, så udgør de en kæmpe del af vores populærkultur i dag. Og jeg selv er også ret vild med vikingerne. Ja, jeg har sågar

skrevet en bog om dem. Men hvorfor? Hvorfor fascinerer de os så meget? Hvad var det for et liv, de levede, og hvad kan de lære os i dag? Det er spørgsmål, som jeg i denne sæson vil prøve at svare på med de vildeste vikingehistorier, som jeg kan grave frem. Vi skal nemlig tilbage til en tid, som var fuld af eventyr, krige, venskaber og alliancer, som gik langt ud over landets grænser, og af banebrydende teknologier, som gjorde det hele muligt. Derfor vil jeg denne episode af Varbergs Danmarkshistorier dykke ned i historien om Gudrid, en kvindelig viking, der krydsede Atlanten otte gange og gjorde fascinerende opdagelser undervejs. Og det skal du gøre os meget klogere på i dag, Jette Arneborg. Du er seniorforsker her på Nationalmuseet, og så har du nærmest forsket i vikingernes rejser over Atlanten i en menneskealder. Velkommen til.

Jette: Tak skal du have.

Jeanette: Det er en forårsdag lidt efter år 1000. Rystende af sult og kulde sidder den unge Gudrid Thorbjørnsdatter på et klippeskær i havet syd for Grønland, og hun kigger efter skibe. Gudrid var på vej over Nordatlanten med et stort skib lastet med norsk tømmer til de grønlandske vikinger. Men farvandene her oppe nordpå er lunefulde, og under et voldsomt uvejr for et par dage siden, kom skibet ud af kurs og støtte på et rev. Sammen med 14 andre skibbrudne forsøger Gudrid at holde modet oppe, selvom flere af de rejsende allerede har måttet opgive rejsedestinationen, vikingekolonien i Sydgrønland, og er sunket med skibet ned i dybet. Men endelig får Gudrid øje på et langskib, der ganske uventet glider ud af tågen. Håbet om redning stiger hos den forkomne unge kvinde, og hun begynder at huje og vinke for at fange kaptajnens opmærksomhed. Jette, dette er en bid af Gudrids historie. Hun er omtalt i flere sagaer, og det du hørte her er inspireret af sagaen med navnet "Grønlændernes Saga." Kan du fortælle os lidt om, hvem Gudrid var?

Jette: Gudrid, hun var en islandsk kvinde, som dukker op lige netop i denne historie som en person, som er på vej - som du også siger - fra Norge til Grønland. Og hun rejser med sin mand, faktisk. For hun er norsk gift. Og så lider de altså et skibbrud.

Jeanette: Hun er jo en ret speciel kvinde. Hvorfor er hendes historie så speciel?

Jette: Altså, den er vel mest speciel, fordi den er fortalt. Den er skrevet ned. Det er selvfølgelig specielt, at hun rejser. Men det gjorde mange kvinder, for de flyttede jo for

eksempel fra Island til Grønland. Der var jo både mænd, kvinder og børn med ombord på skibene. Så bare det at have rejst var måske ikke den største bedrift, men hun må alligevel have gjort et stort indtryk af andre årsager. Som du siger, rejste hun otte gange over Nordatlanten, og hun var gift tre gange. Hun kom faktisk oprindeligt fra ikke så rige vilkår. Hun var fra Vestisland og kom ikke fra en stor og mægtig familie. Men hun blev altså, øjensynlig, gift med denne norske høvding eller skibsfører, eller hvad han var. Vi ved faktisk ikke ret meget andet om ham, end at han er med på dette skibe, og han sidder på dette skær sammen med hende. Hun ender også med at tage en tur til Rom. Hun nøjes ikke med at rejse over Atlanten. Hun tager faktisk på pilgrimsfærd ned til Rom.

Jeanette: Og hun går hele vejen til Rom?

Jette: Der står, at hun tager på pilgrimsfærd, og det er jo på gåben, formentlig. Jeg ved ikke, om man kunne blive kørt noget af vejen, men det var jo ned gennem Europa. Der findes beskrivelser fra 1100-årene på Island om turene ned igennem Europa, og det var jo gåture. Så det må hun have gjort.

Jeanette: Det er en helt ekstraordinær kvinde, vi har med at gøre her.

Jette: Ingen tvivl om det. Hun har været viljestærk og sikkert også en selvbevidst dame. Hun vidste godt, hvad hun ville.

Jeanette: For mig er Gudrid med sine rejser et eksempel på, hvor meget vikingerne rent faktisk rejste. Men hun er også et eksempel på, at kvinder kunne rejse med mændene. For vi hører tit, at det er mænd, der rejser ud. Og det er selvfølgelig også dem, der står nævnt i sagaerne. Men lige præcis at følge Gudrid, som rejste tusindvis af kilometer over Atlanten og også nåede hele vejen til Rom... Hun er for mig, når jeg sidder og arbejder med vikingetiden, et af de holdepunkter, hvor jeg som kvinde egentlig kan se mig selv som viking, hvis du forstår, hvad jeg mener. Jeg har også selv taget turen over Atlanten. Jeg har også været i Rom, så jeg tænkte: "Jeg har da været nogle af de samme steder som hende." Hvis man skal tage sådan en rigtig badass viking, så ville jeg til hver en tid vælge Gudrid.

Jette: Hun repræsenterer jo på en eller anden måde alle de kvinder, som tog turen over. Nu snakker vi specielt om turen fra Island til Grønland eller måske også fra Norge til Island og til Grønland. For der var jo selvfølgelig andre, der også gjorde det.

Jeanette: For Nordatlanten bliver jo faktisk en slags kolonier for Skandinavien og vel også de britiske øer. Eller hvordan?

Jette: Altså, man kan se, at erobringen eller bosætningen af Nordatlanten sker sådan lidt i etaper. Den ældste bosætning er på Færøerne. Og der kunne man jo godt fristes til at tro, at det nok er bosættere, som er kommet fra de nordlige britiske øer. Der er jo faktisk ikke ret langt fra Shetlandsøerne til Færøerne.

Jeanette: Nej.

Jette: Så man kan godt se dette hop. Og så kan man godt se, at så er det næste hop Island, og det næste hop er så Grønland. Men om de allesammen kom fra de britiske øer, det tror jeg ikke. Så der er givetvis også kommet nogen fra Norge. I hvert fald dem, der tog til Island. Dem der tog til Grønland - der ved vi faktisk fra isotopanalyser - må primært være kommet fra Island. Så det er sådan en successiv bosætning, som sker. Selvom de første bosættere måske bosatte sig fra Shetlandsøerne, var de jo af nordisk oprindelse. De var vikinger, som på et tidligere tidspunkt havde slået sig ned, og det var vikinger fra Norge. Det ved vi fra genetiske undersøgelser. Det var vikinger fra Norge, som tog over mod de nordlige britiske øer og de vestlige britiske øer og slog sig ned dels på Hebriderne, Orkney og Shetland og så den nordlige del af Skotland. Så de har haft kontakter tilbage til deres hjemland, som var Norge. Og i det øjeblik man begynder den sejlads - lige så snart man begynder at sejle - er der nogen, der bliver blæst ud af kurs, og så ser man nyt land, og så undersøger man det. Så har man set Island og bosætter sig på Island. Så begynder der at være sejlads mellem Norge og Island. Og så er der uvægerligt nogen, der bliver blæst ud af kurs og ryger længere vestpå. Vi kan se det, når vi kommer op i middelalderen, hvor vi har nogle skriftlige beretninger: De oplysninger, vi egentlig har, er næsten altid fra, når der er skibe, der bliver blæst ud af kurs. Og det sker faktisk ret ofte. Så det øjeblik, man bosætter sig i Grønland, begynder man i øvrigt at sejle mellem måske Norge-Grønland-Norge-Island-Grønland-Island-Grønland. Og så var der nogen, der blev blæst ud af kurs, og så er vi kommet et skridt længere vestpå til det næste, der kommer derude. Så det er nok den måde, det er

foregået på. Det var ubeboet land. Færøerne var ubeboede, da de kom. Island var ubeboet, da de kom. Og den sydlige del af Grønland og i Vestgrønland, hvor de slog sig ned, var også ubeboet på det tidspunkt, da de kom. Der var ingen mennesker, så det var jo sådan set et tagselvbord. At gå i land og så tage for sig af retterne, så godt man kunne.

Jeanette: Så det er en gradvis bosættelse, hvor man nærmest tager øhop undervejs?

Jette: Det vil jeg mene.

Jeanette: Hvis man ser på den nordlige del af de britiske øer, hvor du har de forskellige øer, er der jo faktisk en kilde fra Shetland, der siger, at der er en munk, der sejler derop på to dage, hvis det er sommer og sejlet bliver fyldt på den rigtige måde. Så hvis vinden er i den rigtige retning, tager det ikke mere end et par dage. En enkelt mand i en jolle, der sejler fra Shetland til Færøerne. Det er jo bindegalt!

Jette: Ja, jeg ville i hvert fald ikke gøre det. Men jeg tror gerne på det. Jeg mener faktisk at i specielt vejr, så kan man næsten se Færøerne fra de yderste nordligste øer på Shetlandsøerne. Så man har vidst, der var noget derude.

Jeanette: Men til gengæld, hvis man sejler, når det er tåget, så ender man på Svalbard.

Jette: Det er jo det, der sker. Så ryger man et andet sted hen, og bliver opmærksom på, at der er noget andet andre steder. Og det er jo nok lidt den måde, man har opdaget de nye lande på.

Jeanette: Men hvad er det så, der driver dem? Hvorfor vil de afsted? Altså, hvad er det, der skubber dem ud? For vi er enige om, at disse rejser, de foretager, jo ikke er ufarlige. Altså, man risikerer jo skibbrud. Det er jo en reel risiko, hver gang du sejler ud. Selvom det er godt vejr, og du tænker, det her bliver en dejlig tur, så er det ikke sikkert, det ender sådan. Men hvad drev dem?

Jette: Der kan være flere årsager til, at de tog afsted. Der er jo flere årsager til, at folk i det hele taget flytter sig. Det kan jo være umulige forhold der, hvor de er. Men det virker ikke som om, at det er det, der er sket i vikingetiden. Det er ligesom nogle andre ting, og

jeg vil nok tro, at det i hvert fald for både Færøernes og Islands vedkommende nok i høj grad er muligheden for at få land, at få jord. Man kunne simpelthen etablere sig og få nogle store gårde. Hvis man var en mindre høvding eller en bonde på Shetlandsøerne, der sad med lidt ikke så spændende eller god jord. Hvis man lige pludselig fik muligheden for at tage en masse lækker jord ind oppe på Færøerne, så var det måske et bytte værd, at man flyttede ud. Så jord har nok betydet rigtig meget for disse mennesker. Jord var jo statussymbolet. Jo mere jord, des rigere var du. Den sociale indikator lå ligesom i ejerskabet til jord.

Jeanette: Præcis. Og jeg plejer sådan lidt poppet at sige, at vikingerne var bønder, der var rigtig gode til at slå. Men det, de hele tiden havde i baghovedet, var muligheden for at få deres egen gård.

Jette: Ja, og en mængde jord, de havde, de husdyr, de havde, var ligesom deres sociale indikatorer. Hvis du havde mange køer, var du nu en meget rig mand. Hvis du kun havde fem får, så var der måske knap så godt. For Grønlands vedkommende er det måske jord... Altså, der er udmærket jord, og der er udmærkede steder, men det er jo ikke de store vidder som for eksempel på Island. Men Grønland havde jo en anden ting. De havde jo nogle meget interessante, eksotiske dyr, som man måske kunne sælge i Europa. Jeg tænker på hvalrostænder, for eksempel, men også hvide isbjørne og falke. De havde en natur med nogle sjældne, eksotiske dyr, hvor man kunne få pels, og man kunne lave en god handel. Hvalrostanden har nok været det primære. Og den solgte man jo allerede fra 800-årene. Fra slutningen af 800-årene hører vi om Oteren oppe i Nordnorge, som køber hvalrostand af samerne, som handler det, sikkert med russiske fanger ovre i Hvidehavet. Han sejler ned langs Norges vestkyst og så helt ned til Hedeby, hvor han henter sine hvalrostænder. Der har simpelthen været et handelsnetværk, som ligesom bare har været der.

Jeanette: Hvad har man brugt hvalrostænder til?

Jette: Hvalros var jo næsten det, man kan kalde 'det hvide guld'. Det var meget værdifuldt. Det var noget, man først og fremmest brugte i kunstindustrien. Det var simpelthen bare at skære smukke, flotte ting. Og vi er jo i en tid, hvor man begynder at få nogle stormænd, der ligesom hæver sig voldsomt. Man begynder også at centralisere magten omkring dels høvdinge, konger - kongemagten kommer ind på et tidspunkt - og

også kirken, som begynder at spire frem nede i Europa. Og nogle af de ting, som de smykkede sig med for at vise deres placering i samfundet, var blandt andet med hvalros-kunstkæringer. Man havde forinden og i lange perioder - helt nede i romertiden faktisk - haft elfenben fra elefanter. Men det øjeblik, at muslimerne eller araberne sætter sig på hele det nordafrikanske landområde, lukker de lidt af for handelen med elfenben fra Afrika.

Jeanette: Men så har man hvalrostanden.

Jette: Nemlig. Og det er måske det, der sker der i 800-årene: Så begynder Norden at kunne levere disse hvalrostænder. De er altså russiske, eller de kommer oppe fra Norge. Det er nordmænd, først og fremmest, der handler med det. Så handelsnetværket er etableret. Så kommer islændingene. Vikingerne bosætter sig på Island. De får masser af jord, og der er rigtig meget god jord. Men der er faktisk også nogle få - ikke ret store - hvalroskolonier på Island, og dem udnytter man. Og det gør man så effektivt, at man meget hurtigt udrydder dem fuldstændigt. Islændingene går ind og bruger det handelsnetværk, som allerede er etableret, så det er jo nemt. Og det går lynhurtigt. Der går et par hundrede år, og så er der ikke hvalros tilbage. Men der har de sådan set allerede øjnet det næste skridt ud i Atlanten, og der er faktisk også hvalros.

Jeanette: Det er Grønland, vi snakker om.

Jette: Vi kommer til Grønland. Og der bosætter de sig nede i Vestgrønland og i Sydgrønland, for det er der, klimaet er til, at man kan få jord og have landbrug.

Jeanette: Hvordan er klimaet på det tidspunkt?

Jette: Det er nok bedre, end det er i dag. De kommer på det, vi kalder 'det middelalderlige højdepunkt'/'the medieval optimum'. Desværre for dem begynder det så allerede meget tidligt at blive dårligere. Men på det tidspunkt, hvor de ankommer, ser det ud som om, at det har været muligt at have landbrug. Det er jo ikke agerbrug. De har husdyr med, og så er det græsset, der er det vigtigste. Så de går ind og ser, hvor der er god og saftigt græs. Dette er jo en af forudsætningerne for, at de kan bo der. Dels er der hele det sociale system, der er bygget op omkring dette, men dels er det jo også det, der skaber mad på bordet. Noget, der kan undre, er at de begynder med det

samme at sejle længere nordpå. De slår sig ned i bygdeområderne omkring Nuuk. Vesterbygden, som er den nordligste bygd, og så den anden bygd, som hedder Østerbygden, der ligger nede omkring Qaqortoq/Narsaq. Og det er dernede, det er lunest og bedst. Det er også der, der er mest fårehold i dag.

Jeanette: Er der en grund til, at de kalder det Grønland? For de er jo snu nok eller dygtige nok til faktisk at vælge de to områder, der er lækrest at bo i Grønland, også i dag.

Jette: Jeg tror, det handler om, at det er landbruget, der er det vigtigste for dem. Selvom det jo alligevel ikke er det. De kan jo ikke have landbrug dernede i disse grønne områder uden at få tilført forsyninger fra Europa, fra Norge, fra Island, eller hvor de nu får det fra. For de skal for eksempel have jern. For at kunne dyrke deres landbrug, skal de for eksempel have jernredskaber. Så forudsætningen for overhovedet at kunne have et landbrug er blandt andet, at man kan importere. Og det skal man betale med noget, og der har man de der hvalroskolonier. Det har man vidst, tror jeg, inden man overhovedet slår sig ned, for man har brug for både handelsvarerne og at kunne producere sin egen mad. De er afhængige af hinanden, disse to ting.

Jeanette: Der er ikke mange tilfældigheder i spil her.

Jette: Nej. Jeg tror, at de har undersøgt landområdet i Grønland rigtig grundigt, inden de overhovedet slår sig ned. Og de har været klar over, hvad betingelserne var, og hvilke forudsætninger, der var, for at de kunne overleve der. Vi kan se, at de fanger hvalros lige fra starten. Altså, det er ikke noget, de pludselig opdager. Sådan var det slet ikke. De vidste fra starten, at de var der, men de skulle helt op i Diskobugten og hente dem. Eller nede omkring Sisimiut, måske lidt syd for Sisimiut, og så lige hjem. Det er jo nogle hundrede kilometer nord for Vesterbygden.

Jeanette: Det er sådan, Grønland ser ud. Og nu skal vi tilbage til Gudrid. Ifølge "Grønlændernes Saga" blev de skibbrudne på klippeskæret opdaget af selveste Leif den Lykkelige, der var på vej hjem fra Vinland - det nye land, han havde fundet, som vi i dag kalder Nordamerika eller Canada. Gudrid og de andre overlevende bliver hentet med en jolle, og Leif tager dem med tilbage til Grønland, hvor de på dette tidspunkt har

etableret sig, som du fortæller. De 15 overlevende når frem til Vikingekolonien, men de er afkræftede.

Jette: Det er der altså ikke noget at sige til.

Jeanette: De fleste dør i løbet af vinteren af sygdom, men Gudrid er ikke til at slå ud. Hun er muligvis også dejlig ung og fuld af eventyrlyst og udlængsel. Og hun vil til dette Vinland. Når man tænker på, hvor farligt det er at sejle i dette farvand, og hun lige har været skibbruden... Hvad tænker Gudrid så overhovedet på, når hun vil videre endnu?

Jette: Det må du nok spørge om. Det er nok igen den samme trang til måske at få nyt land og få nye områder ind. Hendes norske mand dør. De bosætter sig på Brattahlid hos Erik den Røde.

Jeanette: Og det er i dag Qassiarsuk.

Jette: Det er det, der hedder Qassiarsuk i dag. Det er en lille fåreholderbygd i dag, som ligger på den anden side af den fjord, hvor lufthavnen i Narsarsuaq er. Så det er lige overfor lufthavnen. Der slår de sig ned, og hendes mand dør, og hun bliver meget hurtigt derefter gift med en af Erik den Rødes sønner.

Jeanette: Det er ikke kongelige, vel, men det er jo ligesom dem, der har noget at skulle have sagt.

Jette: Det er formentlig toppen af samfundet i Grønland på dette tidspunkt. Erik den Røde er jo opdageren. Det er ham, der er den første, der bosætter sig. Gudrids nye mand, altså Erik den Rødes søn, hedder Thorvald. Leif den Lykkelige er kommet hjem og har fortalt, at han har set dette nye land. Så synes broren, at det skal undersøges lidt nøjere. Så spørgsmålet er, om det er Gudrid eller Thorvald eller sådan en forening, der besluttede, at de nu ville prøve lykken i det nye land. De drager da i hvert fald af sted. Så sker der det, at Thorvald dør i Vinland. Og så står hun jo tilbage alene igen.

Jeanette: Hun er en sej én. Hun er ikke sådan til at slå ud undervejs. Når man kigger på området omkring Brattahlid, og der hvor Gudrid kommer fra, og det område... De udgravninger, du har været med til, hvad siger de om de mennesker, der har levet der?

Jette: Vi har gravet en del kirkegårde for ligesom at se, hvad der er. Det, som har været. hovedtanken var egentlig at prøve at finde ud af, hvor gamle de er, de kirker, der ligger ved gårdene. Hvornår opførte man disse kirker? Ifølge Vinlandsagaerne er det Leif den Lykkelige som kristner grønlænderne. Så vi har set, at på de kirkegårde, der er ved de ældste gårde - dem, vi kan se, må være nogle af de første, der er blevet anlagt - der er der faktisk nogle små kirker. De er meget små. De er de virkelig små. Og det, der kendetegner dem, er, at de har cirkulære kirkegårdsstier. Dem er der registreret syv af. Vi er rigtig heldige her, for normalt, når man starter med at bygge en kirke, bygger man ovenpå og ovenpå. Så man starter i vikingetiden, og så når den kirke bliver udtjent, bygger man en romansk kirke, og så bygger man sidenhen en senere udgave. Men disse syv kirker er øjensynligt gået ud af funktion allerede i 1200-tallet af forskellige årsager. Så de ligger der. Og en af dem ligger faktisk på Brattahlid.

Jeanette: Gudrid overlevede jo dette skibbrud, men hvad med de andre, der døde undervejs? Kunne de have ligget omkring denne kirke?

Jette: Det kunne de helt sikkert godt. Vi har lavet strontiumisotop analyser af deres tænder, og der kan vi se, at mange af dem er islændinge. Så det er de første islandske emigranter, som er kommet og har slået sig ned i Grønland. Strontiumisotop er jo i virkeligheden en geologisk signatur i kroppen. Og det fine ved at bruge tænderne er, at vores tænder stopper med at udvikles, når vi er 6-8 år. Så hvis man bruger tænderne, kan man faktisk se, hvor folk er vokset op henne.

Jeanette: En slags en slags GPS i kindtanden.

Jette: Det er sådan en lille geologisk GPS i kindtanden, der fortæller, hvor du er vokset op. Hvis du derimod laver det på dine knogler - dem er der jo større omsætning i, fordi du vokser - så kan man faktisk se, hvor du døde. Så man kan faktisk få en livshistorie på folk: hvor de er opvokset i hvert fald, og så hvor de dør, eller hvor de har været de sidste år af deres levetid. Og de undersøgelser har vi lavet ved flere af disse små kirker. Og de er stort set islændinge allesammen i disse gamle kirker. Så det er de første generationer.

Jeanette: Er det måske dem, som ikke lige stod til at kunne arve en stor fed gård - hvor de bedste jorde var taget på Island - og så tog man chancen?

Jette: Ikke dem allesammen. Det er nogle få høvdinge, mindre høvdinge eller bønder, som gerne vil noget mere, som tager afsted. Og de har så folk med. Vi kan se, der er forskelle i de liv, de har haft.

Jeanette: Hvordan det?

Jette: Man kan se på knoglerne og på tænderne at nogen har haft det et hårdt liv. Man kan på tænderne se, om man har haft sulteperioder eller været syg. Og der kan man se, at der er nogle, der helt klart har haft det dårligere, og nogle, der har haft det bedre end andre. Så så er hele det sociale spektrum, der tager afsted. Det er den frie bonde med de trælle eller slaver, han måske har haft på sin gård i Island. Så man får etableret et samfund, som er et fuldstændig aftryk af det, der er i Island, fra dag ét. Hvis du er træl, eller hvis du er slave, i Island og hopper på et skib og tager til Grønland, bliver du ikke storbonde. Så er du altså stadigvæk slave.

Jeanette: Så det er ikke ligesom man ser senere hen med dem, der søgte lykken i Amerika i 1800-tallet, for eksempel, for at skabe sig en bedre fremtid? Man var fuldstændig socialt bundet, når man tog over?

Jette: Det tror jeg. Og en af grundene til det, tror jeg, er, fordi at komme derover ikke var let. Der var jo nogen, der skulle levere disse skibe. Og skibene var jo virkelig kostbare. Så er det et spørgsmål om, hvem der egentlig ejede de skibe, der sendte folk afsted. Og vi har jo også blandt fagfæller snakket lidt om, at der måske i virkeligheden var nogen, der sad og sponsorerede dem i Norge eller Island, for at sende en gruppe mennesker til Grønland og slå sig ned. Så kunne de overleve på deres jorde - altså med deres husdyr. Og så sejlede de op og hentede disse hvalrostænder, som så blev handlet tilbage til disse sponsorerere, eller som gik ind i netværket.

Jeanette: Som skummede fløden?

Jette: Ja, for der var nogen, der skulle levere disse skibe. Og man var ustyrligt rig, hvis man havde råd til sådan et skib. Det var jo dyrt. Og det er ikke svært at forestille sig, at

hvis du havde råd til at have sådan et skib eller en anpart, så havde du det sikkert også meget godt på Island eller i Norge. Så var det ikke dig, der tog af sted. Men du sendte måske nogle andre. Det er sådan nogle tanker, vi har gået og leget lidt med.

Jeanette: Vi går tilbage til Gudrid. Hun bor jo i det område, hvor denne kirkegård er udgravet, hvor vi ser dette sociale system. Og Gudrid gifter sig én gang, manden dør, og så er det, at hun ifølge sagaerne gifter sig igen. Og hun har stadigvæk en ambition om at tage til Vinland; det sidste stop, man opdager, som jo er det østlige Canada. Denne gang bliver hun gift med islændingen, Thorfinn Karlsefni, som også deler hendes rejselyst. Og ikke nok med det, så er han en handelsmand, der kommer til Grønland efter varer. Det er jo nok de hvalrostænder, som du taler om, han er på udkig efter. Og han har et skib. Og så falder han pladask for Gudrid og bliver hendes ægtemand. Nu er det jo mig, der tolker på teksten her, og det må man jo nok nogle gange. Men Gudrid er eddermame en målrettet dame, må man sige.

Jette: Ja. Hun er gået efter toppen fra starten. Mere eller mindre. I hvert fald da hun kommer til Grønland. Men det er også fordi, at hun blev indbudt til Brattahlid. Det er jo også heldigt.

Jeanette: Det er det.

Jette: Hun kommer til at bo hos den førende bonde i Østerbygden i Grønland.

Jeanette: Jeg kommer til at tænke på, man snakker om Leif 'den Lykkelige', fordi han er heldig. Det er Gudrid altså os. Det flasker sig for hende, for hun er nygift med en mand med et skib, hun er højgravid, og hun er 19 år, og så vil hun gerne tilbage til Vinland. Vi kalder det jo Vinland, fordi der ifølge sagaerne var vin derovre. Men var der det?

Jette: Ja, det er jo spørgsmålet. For i virkeligheden ved vi jo ikke rigtig, hvor Vinland var henne, vel?

Jeanette: Nej.

Jette: Vi ved, at Leif kommer over og finder dette nye land. Han kommer først til noget, som er en masse sten og klipper, og det kalder han Helluland. Det er stenlandet. Og det mener vi jo måske er Baffin Island.

Jeanette: Hvis man sådan ser den østlige kyst af Canada for sig, så er vi er vi højt oppe her.

Jette: Så er vi meget langt nordpå. Så kører vi lidt ned ad kysten. Det gjorde han nemlig. Han sejlede ned langs kysten. Så kommer han til et område, hvor der er træer. Nu kommer vi ned, hvor der faktisk kan være træer. Det kalder han Markland. Og det mener vi er identisk med nutidens Labrador. Det er jo sådan inde bagved Newfoundland. Og så sejler han øjensynlig videre sydpå eller måske op til Lawrencefloden.

Jeanette: Hvis man ser på Canada, er Labrador et område i Canada, der ligger ud til Labrador Sea, altså Labrador-havet.

Jette: Da de så sejler længere nede eller måske ind i bugten og ind fjorden, så kommer de til et land, som har en bibelsk beskrivelse i virkeligheden: med mælk og honning og vindruer.

Jeanette: De er meget begejstrede.

Jette: Ja. Og det kalder de Vinland. Problemet er, at det har været svært at identificere det. Måske blandt andet på grund af det med vin. Men der gror jo faktisk vindruer ved Lawrencefloden. Altså, jeg har da drukket canadisk vin, som smager ganske glimrende.

Jeanette: Så vil jeg bare sige, at nu er biblen jo eviggyldig, så det kan jo godt være, at det passer med, at de har fundet noget vildt vin der.

Jette: Ja, det er ikke utænkeligt, for man har ikke indtryk af, at de tager over for at slå sig ned her. De er ovre for at afsøge: Skal vi bo her? Det er jo ikke et immigrantskib, der tager af sted.

Jeanette: Ikke i første omgang.

Jette: De er på eventyr. Der kan man sige, at det jo er ret imponerende, at Gudrid er med. Man kunne forestille sig, at det først og fremmest var mændene, der tog den del af turen.

Jeanette: Og hun er højgravid.

Jette: Ja. De sejler om sommeren, og om efteråret føder hun en søn.

Jeanette: Sammen med Karlsefni organiserer hun tre skibe med søfolk og forsyninger, som stævner ud imod det nye land, Vinland. Vi ved ikke, hvor det er. De tager afsted omkring juni måned, hvor havet ikke er frit fra is, men hvor der er mindst is. Det begynder at forsvinde. Og så sætter de sejl mod et havområde, som både er ret voldsomt. De sætter afsted, fordi isen begynder at forsvinde, men der er stadigvæk is. Både isbjerge og mindre stykker is, som smelter af isbjergene. Det er dem, man kalder 'growlers', som man ikke kan se så godt. Så der er jo rigtig meget at være bekymret for. Og jeg har bemærket, at i det, der hedder Labrador Sea - ca. 250 sømil ude fra Newfoundlands kyst, altså dér, hvor vores heltinde sejler højgravid igennem - gik der så sent som den 15.-16. februar i år et fiskefartøj fra Spanien ned i det område, hvor knap halvdelen af besætningen omkom. Så jo et voldsomt hav, hun sejler ud i.

Jette: Og der er jo sikkert rigtig mange, der ikke overlever det. Hun har været heldig, for jeg tror, at der må være virkelig mange vikingeskibe, som er forsvundet.

Jeanette: Og det næste er jo, hvordan de finder vej over dette hav. Fordi man kan sige, at ved denne øhopning oppe mod Island, er afstandene jo ikke så store, og vilkårene er ikke så voldsomme. Udover, at hvis man driver rundt kan man være heldig at ende tilbage i noget, der ligner Europa igen. Men derovre... Det er jo et stort stykke, de skal over. Og hvis man bare sådan sejler 6-8 knob eller sådan noget vil det tage over en uge. Men de var jo nogle gange en måned om at finde derover. Ved vi noget om, hvordan de har fundet vej?

Jette: Altså, vi har nogle få formodninger, eller vi har tolket nogle fund, som måske har været brugt som navigation. I Østerbygden er der fundet halvdelen af en lille rund skive, som måske er del af et kompas.

Jeanette: Et solkompass, ikke?

Jette: Ja.

Dette solkompass er jo i virkeligheden, at man har en retning: Man ved hvor nord er, og det markerer man.

Jette: Det markerer man på skiven.

Jeanette: Og så er der nogle takker ud, og man har en lille spids, der stikker op på skiven. Altså, skiven holdes vandret, og så har man sådan et skæfte, man holder i sin hånd, så man kan holde den lige. Og så er der en lille spids.

Jette: Sådan et solur.

Jeanette: Ja, hvor man så har indtegnet, hvor solens bane er på den breddegrad, man er på. Og så kan man ved at vinkle denne skive finde et punkt på denne solhorisontbue. Og så kan man sige, at man skal sejle måske nordvest, eller at man skal mere sydvest. Så kan man simpelt hen se, hvor nord er henne på skiven i forhold til, hvor spidsen markerer på denne lille bue. Den er svær at forklare, men den er faktisk let at bruge, når man kender principperne. Problemet er bare, at solens bane ændrer sig fra uge til uge. Så man skal sådan fra hver uge af lave en ny horisontbue. Men det passer jo egentlig meget godt med, at hvis man starter i Norge, så passer det med en uge. Hvis man sejler ok afsted. Så man skal lave den specielt for lige præcis den tur, man skal ud på. Så virker det. Og jeg har selv brugt det, og jeg fik os i den rigtige retning. Vi snød lidt og kiggede også på et kompas. Jeg er glad for, at jeg ikke var viking og kun skulle stole på den.

Jeanette: Så det er muligt, at de har brugt det, og det er muligt, at de har kunne bruge solen. For når man sejler på Nordatlanten om sommeren, så er det i virkeligheden stort set det, man kan se.

Jette: Og det kan man jo faktisk se i mange timer i døgnet.

Jeanette: Det kan man. Der er jo stort set ikke noget tidspunkt, hvor der ikke er lidt lys. Jeg har jo siddet og tænkt, at de måtte have brugt stjernerne. Så på et tidspunkt sad jeg ude på Nordatlanten klokken 1 om natten.

Jette: Og solen skinnede?

Jeanette: Ja, jeg tænkte: Jeg kan ikke se stjernerne.

Jette: Ja, der er meget sol på. Men der må have været nogle, der må være røget ud af kurs på et tidspunkt. For ellers har man jo ikke vidst, hvilken retning man skulle i. Men det er muligt. Det er svært at sige. En anden ting er så den solsten, som vi også snakkede om. Men den har vi jo ikke engang fundet arkæologisk. Der har vi to sagaskrifter, som omtaler en islandsk kvartssten, som kan gennembryde lyset på en speciel måde, så man faktisk selv i tåge kan se, hvor solen står på himlen.

Jeanette: Let tåge.

Jette: Ja, let tåge.

Jeanette: Og hvis det er overskyet samtidig med... Men man kan se en retning med det.

Jette: Og det er i hvert fald noget, som man ved, at piloter har brugt på flyvemaskinerne. Der har der faktisk været nogle, der har haft disse små sten og prøvet dem og åbenbart haft nytte af dem. Det var måske også en mulighed. Men ellers - skriver man jo i hvert fald i de få skriftlige kilder, vi har, som beretter om sejladsen - så går det meget på, at de har været fantastisk dygtige til at læse havet. Hvordan man så end læser havet. Men de har også kendt til, hvilke dyr der var, og hvordan fuglene fløj på himlen. Og så. Der har sikkert været en masse tegn, som disse mennesker kendte til, som vi ikke kender i dag, fordi de ikke er skrevet ned.

Jeanette: Man har ikke haft et kort, men til gengæld har man sikkert kunnet nogle remser om landkendinger, hvor der var mange hvaler, hvilke fugle, der fulgte med osv.

Jette: Sådan noget lignende, kunne jeg forestille mig.

Jeanette: Vi ved, at de kan navigere og så videre. Men vi kender jo ikke præcis Gudrid og Karlsefnis rute. Vi formoder, at de har et stop på Newfoundland, hvor Leif den Lykkelige måske har bygge nogle huse. Vi ved jo ikke præcis, om det er det, vi har fundet, for de har jo ikke skrevet deres navn nogen steder. Det ville være rart, hvis der på et af de huse, man fandt i Amerika, stod Gudrid med runer på.

Jette: Ja, det har de ikke fundet endnu.

Jeanette: Men hvilke bopladser har vi så spor af i Newfoundland, når jeg nu ikke kan få min Gudrid-stav?

Jette: Vi har én boplads, som er noget vikinger har bygget. I sagaerne benævnes det 'Leifs boder.' Og så tænker man lidt på sådan nogle småhuse med en tørvevægge og måske en teltdug over. Så ikke noget stort. Men det, der er fundet inde i L'Anse aux Meadows, som det hedder, er på nordspidsen af Newfoundland.

Jeanette: Ja, hvis man forestiller sig østkysten af Canada, og man går ned langs kysten, så ligger der en ø, der ligner en knyttet hånd med en pegefinger.

Jette: På toppen af pegefingeren ligger der en nordisk bebyggelse. Men det, der er lidt mærkeligt ved den, eller det, der gør den lidt anderledes i hvert fald i sammenligning med Grønland, er, at det kun er bolighuse og nogle værksteder. Så det er ikke huse, der er bygget af nogle emigranter, som kom over med deres husdyr og ville slå sig ned og lave et landbrug. I øvrigt er det ikke noget specielt godt sted for landbrug. Det er totalt eksponeret for havet, så der kommer vilde vinde og vildt vejr ind over. Så det har ikke været bønder. Dem, der slog sig ned der, var ikke bønder. Og så kan man jo så spørge sig selv: Hvad var dette sted så? Der er tre store - de kalder dem haller derovre - det er altså tre store bolighuse. Meget velbyggede bolighuse. Og så er de omgivet af et til to værksteder hver. Så det er som om, at der ligesom er tre grupper. Nogle har snakket om, at det kan være, at det er tre skibsbesætninger, som har haft hvert deres bolighus med forskellige værksteder. Ud fra de fund, man har gjort, kan man se, at værkstederne har været brugt til træhåndværk. Der er også en lille smedje, og der har været mulighed for at udvinde jern på stedet. Og der er fundet mængder af skibsnagler. Så en af de teorier som er lagt frem, er, at dette godt kan have været nogle, der er taget

over og har tænkt: Nu laver vi en god og solid base for at komme videre rundt i dette herlige land, hvor vinen gror og laksene springer i elvene. Så man laver altså tre meget velbyggede huse, og så kan man sejle over fra Grønland, for eksempel. Og de har kunnet udvinde jern, som man ikke kunne i Grønland. Altså, det skulle man importere udefra. Så har man repareret skibe, og så har man måske sejlet op og ned langs Amerikas østkyst på rekognosceringsture.

Jeanette: Men ifølge denne saga, så er Gudrid i det nye land i 3 år. Hun føder en søn, Snorre, og går på opdagelse. Bor hun så et andet sted?

Jette: Det er jo et kæmpe område, vi snakker om, så det kan være, der er mere.

Jeanette: Det må vi håbe.

Jette: Det kan jo være, at hvis man tager over og leder, så finder man måske det hus, hvor der står Gudrid på døren. Men det kunne også være dette sted, men så havde de jo levet kun af havføde og fangst i tre år. De giver ikke rigtig mening.

Jeanette: Men hvad sker der efter tre år?

Jette: De har faktisk problemer med lokalbefolkningen. Det er jo et område, hvor der er indianergrupper. Der er især en meget stærk gruppe, som uddør - men det så meget senere. Så vi kan ikke rigtig følge dem. De er væk. Men de kommer ikke så godt ud af det med hinanden, disse nybyggere udefra og så den lokale befolkning.

Jeanette: Og vikingerne har et særligt ord for disse indianere?

Jette: Vikingerne kalder alt, der er fremmed, for skrællinger. Så dem, de møderovre i Vinland, er skrællinger allesammen. Og sidenhen, hvis vi nu vender tilbage til Grønland, hvor 'inuit' kommer ind i løbet af 1200-årene - altså efter vikingetiden - er det også skrællinger. Altså alt er skrællinger for dem.

Jeanette: Det er sådan lidt nedsættende.

Jette: Ja, det er der nogen, der mener, fordi de tolker ordet som værende en lille svækling. Jeg ved ikke, om det er den rigtige tolkning af ordet, men i hvert fald er det det, de kalder dem.

Jeanette: Så de møder dem her, men så bliver de smidt ud?

Jette: Ja, de kæmper simpelthen. Som sagaen beretter det, er det lidt nogle uheld. Der er et af de husdyr, som de øjensynligt alligevel har med, i hvert fald ifølge sagaen, nemlig en tyr, som render ind og forskrækker skrællingerne. Så bliver de bange og tror, de bliver angrebet. Jeg ved så ikke, hvor den der tyr kommer fra, fordi vi kan i hvert fald ikke arkæologisk bevise, at den har været der. Men det korte af det lange er, at de bare ikke kan enes. Og de grupper, der er i forvejen, er faktisk ganske velorganiserede samfund. Og de har åbenbart ikke haft lyst til at have sådan nogle underlige, der kommet ind udefra og slår sig ned i deres områder, hvor de sikkert har haft nogle rettigheder til jord og brug af jorden og brug af fangster. Og så kommer der nogle udefra, som lige pludselig tager nogle af deres ting, så at sige.

Jeanette: Så Gudrid bliver smidt på porten?

Jette: De bliver smidt på porten. Eller rettere, Karlsefni beslutter sig for, at dette er lidt for usikkert. Han står jo også dér med en ung kone og lille dreng. Snorre hedder han. Han synes, det er for risikabelt at bo der, så han siger simpelt hen: Nu pakker vi sammen og tager hjem igen. Og det er jo så det, de gør.

Jeanette: Og Gudrid bliver ved med at have en lang historie, og hun ender på Island igen.

Jette: Ja, den slutter ikke dér, for de tager tilbage til Grønland. Men Karlsefni er jo islænding. Men så vidt jeg husker, tager de faktisk til Norge først og er lidt der. Karlsefni har jo fyldt sit skib med de mest utrolige ting fra det dér nye land, Vinland: Forskellige træsorter, som man ikke kender i Europa, og sikkert pels og skind fra mærkelige dyr, de har truffet.

Jeanette: Så han skal have solgt sin last?

Jette: Han sælger sin last og tjener en styrtende masse penge. Og så rejser de tilbage til Island og slår sig ned på en gård, som bliver en af de største gårde på Island. Og han er et af de rigeste mennesker.

Jeanette: Det er jo en fantastisk historie.

Jette: Hun får en søn til og bor på denne store gård oppe i Skagafjordur, altså oppe i Nordisland.

Jeanette: Når vi nu kigger på denne historie om Gudrid, kan den så lære os noget i dag? Kan vi bruge noget fra hendes fortælling?

Jette: Ja, det synes jeg altså. Den fortæller i hvert fald noget om vikingetidens kvinder. Der skulle en vis styrke til at kunne overleve i dette samfund, vil jeg tro. Og det er vel noget, vi alle kan lære af: At man måske skal prøve at tage nogle chancer indimellem.

Jeanette: Er det egentlig usædvanligt, at det er hendes historie, vi har skrevet ned? Fordi jeg har hørt en islandsk forsker - nu kan jeg ikke huske hendes navn lige her - sige, at hvis nu man havde fundet Erik den Rødes saga i dag, ville man kalde den Gudrids saga i stedet.

Jette: Jeg mener, at det er usædvanligt, at man bruger så meget spalteplass, så at sige, på en kvinde på dette tidspunkt. Eller da man skriver sagaerne ned, for det gør man jo faktisk først i 1200-årene. Jeg tror, at kvindernes situation i vikingetiden sikkert var bedre, end den var, da sagaerne blev skrevet ned i 1200-årene. Der er vi jo kommet ind i en helt anden periode. Der har kirken taget over, og kvinderne får ligesom en anden position i samfundet. Og alligevel er det hende, man fokuserer på.

Jeanette: Hun var simpelthen uomgængelig?

Jette: Ja. Og det er jo lidt interessant, at det er hendes og Karlsefnis efterslægt, der beskrives. Men mener jo, at i nogle af disse sagaer er det i virkeligheden efterslægten, som skriver sig tilbage til disse kendte personer, som man har hørt om. Som der er blevet fortalt om. Disse fortællinger er måske ikke sande fra A til Z på den måde, at man kan sige alle de begivenheder og alt, hvad de beskriver, er sket fuldstændigt punktligt

som det beskrives. Men i hovedtræk er tingene nok sket på den måde. Og det er jo altså fortællinger, der er overleverede fra vikingetiden. Så de er altså gået fra mund til mund fra generation til generation i et par hundrede år, inden der er nogen, der sætter sig ned og skriver dem ned. Og så er det jo fantastisk, at Gudrid faktisk fortsat fremstår som den kvinde, hun beskrives som.

Jeanette: Så det er faktisk ikke det, at hun er rejst over Atlanten, der er det store, men at hendes historie rent faktisk blev skrevet ned i middelalderen?

Jette: Ej, jeg synes begge dele.

Jeanette: Ja okay.

Jette: For det som de islandske sagaer i meget høj grad handler om, er jo heltegerninger, som islændingene har gjort. Altså selvom det handler lidt om Grønland, er det jo i virkeligheden islændingenes heltedige oplevelser, som man fortæller om, når man sidder derhjemme i de mørke vinteraftener på Island på gårdene og fortæller historier. Så er det bedstefars, oldefars, tiptipoldefars historie, man fortæller.

Jeanette: Og så altså også Gudrids?

Jette: Hun bliver godt nok koblet op til nogle mænd, men hun bliver stadig beskrevet som en stor kvinde. Jeg tror måske at grunden til, at hun overlever på den måde i fortællingen, er fordi, at hun laver pilgrimsrejsen til Rom. Hun skriver sig også ind i den kristne historie og i det kristne samfund på en eller anden måde.

Jeanette: Så hun er en overgangsfigur?

Jette: Hun er på en eller anden måde en, der er i begge lejre. For selvom hun starter i vikingetiden, bliver hun jo faktisk også en del af det, vi kalder middelalderen, hvor vi får kirken ind. Der står jo, at hun bliver nonne, og hun tager denne tur til Rom. Hvis hun virkelig har gjort det, er det jo fantastisk. Gået en tur til Rom. "Vi går lige en tur til Rom." Så det er jo denne kvinde, som ligesom er i to forskellige samfundssammenhænge.

Jeanette: Og det, der er så fantastisk ved hende, er jo netop, at hun tager disse rejser. I starten nævnte jeg sådan nogle som Elon Musk, der tager de der ekstra skridt ud i rummet. Men her har vi altså en kvinde fra vikingetiden, som tager på den ultimative opdagelsesrejse. I dag snakker vi rigtig meget om at tage på eventyr og tage ud og rejse og opdage nye steder, og vi vil gerne hylde dem, der tager af sted. Og der syntes jeg, at Gudrid er et fantastisk forbillede. For hun tog denne her rejse. Og man snakker om, at kvinder skal blive hjemme og passe børnene. Hun var eddermame højgravid, da hun satte sig ude over Atlanten. Så hvis man har brug for at spejle sig i fortiden for at tænke "Kan jeg nu klare det her som ung kvinde og ung mor?", så kig lige på Gudrids historie. Hun er mindst lige så sej som Elon Musk og alle de andre, der prøver at afprøve grænser. Og det er måske det, vikingetiden også godt kan minde os om. Før middelalderen lukkede sig omkring et fastlåst system mellem mænd og kvinder, gav disse liv på kanten - som Island og Grønland var - også plads til de helt store kvindeskæbner. Tusind tak, fordi du ville være med mig i dag, Jette. Det var en kæmpe fornøjelse.

Jette: Det glæder mig at høre.

Jeanette: Mit navn er Jeanette Varberg, og du har lyttet til Varbergs Danmarkshistorier. Produceret af Juhl og Brunse for Vores Tid og 24syv. Tilrettelagt og produceret af Luna Lam og Nicolai Sørensen. Redaktør er Lucas Francis Claver. En særlig tak til Jette Arneborg, der er seniorforsker her på Nationalmuseet og ved alt om vikingerne på Grønland. Vi har brugt tekst skrevet af Bjørn Bojesen. Tusind tak for dit input. Find podcasten på www.24syv.dk, www.vores.tid.dk eller dér hvor du, kære lytter, normalt finder dine podcasts.

Speaker3: Kære lytter. Du har lyttet til et program fra 24syv. Du kan finde meget mere modig, nysgerrig og magtkritisk taleradio på 24syv-app'en. Hent den i App Store og Google Play.